

ԵՐԼՕՒ

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Երազը ինքնին ո՛չինչ եւ սնոտի բան մըն է. վա-
սըն զի շատ անգամ մէկ տարտամ երեւակայութենէ
մը կը ծնանի: Եւ թէպէտ ըլլալու բաները կամ
մարդոց ազատօրէն ըրած գործերուն հետեւանքն
են, կամ Աստուծոյ կամքովը եղած բաներ, եւ անոր
համար երազէ ըլլալիքը գուշակելը արգելուած է.
բայց երբեմն կրնան երազով եղած անցած բաները
կամ մէկ մարդու մը բարքը եւ բնաւորութիւնները
գիտցուիլ. վասն զի շատ անգամ մարդոյս միտքը ե-
ւելոք ի՞նչ բանի վրայ զբաղած է նէ՛ երազն ալ այն
բանին վրայ կըլլայ: Ասով է որ մեծ յանցանքի տէր

եղող մարդիկ իրենց եղևոնագործութիւնները կը յայտնեն կամ երազին պատմելով, կամ շատ անգամ երազնուն մէջ խօսելով. որ Բարձրաշայն երաշէ կըսուի: Փափկասէր մարդը երազին մէջ հեշտութիւններ կը տեսնէ. փառասէր մարդ մը զինքը մեծ պատիւներու եւ պաշտօններու հասած կը տեսնէ. ճրպանաւոր մարդն ալ աստուածային նախախնամութիւնը կամ մարդոց խրատ եւ փրկարար ազդեցութիւններ տալու, կամ իր կամքը յայտնելու համար երազը միջոց մը կընէ: Ամէն ազգերու պատմութիւններուն մէջ ասոր յայտնի օրինակներ կը գտնուին: Սուրբ գիրքն ալ շատ մը բաներ կը պատմէ. որ երազներուն երբեմն Աստուծոյ խրկուած ըլլալը կը յայտնեն. ինչպէս է այն երազը, որ Յակոբ նահապետը դետնէն մինչեւ երկինքը երկնցած սանգուղք մը տեսաւ (ծննդ. իւ. 11-15): Եւ անոր Յովսէփ տղուն տեսածը. որ արեւն ու լուսինը եւ տասն եւ մէկ աստղ իրեն երկրպագութիւն կընէին. (սնդ. լէ. 6-7). եւ Գերարայի Լէփմէէք թաղաւորին (անդ. ի. 3) եւ Գերէզոնի թշնամի մադիանացի զինուորին (դատաւ. լ. 13) եւ Սամուէլին (ս. թգր. 4. 3-14), եւ Սողոմոնի (4. թագաւ. 4. 5-14), եւ Տովսէփայ Բստուածահօր (Սատ. ս. 20) եւ մոգերուն (անդ. բ. 12) տեսած երազները:

Երազ մեկնելն ալ պարապ բանի մըայ միտք հոգնեցընելէ ընդհանրապէս. որովհետեւ խաբեբայութեան ընդարձակ դուռ մը կը բանայ. սակայն մեռելահամայութեան եւ ուրիշ տեսակ գուշակութիւններու պէս արգելուած չէր. վասն զի ինչպէս որ տես-

տանք՝ ատեն ատեն Աստուած իր կամքը երազով յայանելու կը հաճէր: Եւ Աստուած ինքը սուրբ գրոց մէջ կըսէ որ սովորաբար իր կամքը երազով կը յայտնէ մարգարէներուն (Թուոց. Ժբ. 6) * : Սուրբ գրոց մէջ շատ երազներ ալ կան, որոնց մեկնութիւնը աստուածային ազդեցութիւն առնող մարդիկ տուած են: Ասանկ են Փարաուոնի տակառապետին եւ մատա-կարարին երազները (Ժնն. 41. 10), եւ Փարաուոնին

* Սուրբ գրոց լատին Ա յուլիագա Թարգմանու-թեանը մէջ գրուած է (ղեւ. ԺԻ. 26), « հաւահարց մի՛ բլլաք (Թրուչուններուն խօսելէն կամ Թրուչելէն կամ կեր ուտելէն գուշակութիւն մի՛ հանէք) եւ ե-րազները մի՛ քննէք », : Ասկէց առնելով Վալմէ եւ ուրիշ մեկնիչներ կըսեն, թէ երազ մեկնելը կամ մեկ-նել տալը սուրբ գրոց մէջ արգելուած է: Բայց Պէրգրան կըսէ որ՝ հոն երազ բառով եբրայականին մէջ՝ ամպերուն ընթացքէն կամ ձեւէն գուշակութիւն հանել կը հասկըցուի: Հայերէն Թարգմանութիւնը յիշեալ տեղը երազի խօսք ամենեւին չընենք. այլ ասանկ կըսէ. « մի՛ հմայիցէք, եւ մի՛ հաւահարց եւ մի՛ հաւադէտք լինիցիք », : Ասանցմով այս առարկու-թիւնս անզօր կը մնայ: Երկրորդ օրինաց ԺԳ. զլու-խըն ալ՝ երազ մեկնողներուն մահուան պատիժ կայ. (համար. 5). բայց այս ալ ինչպէս որ խօսքին կարգը կը ցուցնէ, ժողովուրդը մոլորեցնելու հա-մար սուտ երազ եւ սուտ տեսիլք պատմողներուն համար է. ինչպէս եղան Աւթեր, որ պատարագը խափանելու համար երազ մը կը պատմէր. եւ Ուը-վինդլի, որ Վրիստոսի տեսածն մերոյ « այս է մար-մին իմ, խօսքին միտքը ծրուելը, եւ ասիկայ իմ մար-մինս կը նշանակէ մեկնելը երազի մէջ սովորած կըսէր:

երազը (Գլ. Խա). որ Յովսէփ մեկնեց: Նաբու-
գոդոնոսորայ երազները որ Ղանիէլ մարգարէն մեկ-
նեց (Ղանիէլ. Գլ. Բ. եւ Դ (: Բայց ասանկ պա-
րագաներու մէջ երազին մեկնութիւնէն առաջ հրաշալի
մէկ բան մը կըլլար, որով մեկնութեանն ալ ստոյգ
ըլլալիքը կը հասկըցուէր: Սատակարարին եւ տա-
կառապետին տրուած մեկնութեանը ճիշդ կատա-
րումը Փարաւոնը համոզեց որ Յովսէփի մեկնածը
ճիշդ կը կատարուի: Ղանիէլ ալ Նաբուգոդոնոսորի
տեսած եւ մոռցած երազը պատմելէն հասկըցուե-
ցաւ որ մեկնութիւնն ալ շիտակ է: Այս է որ սուրբ
գիրքը ասանկ աստուածային յայտնութեամբ երազի
մեկնութիւն տրուիլը ցուցնելէն ետքը ինզնազուի
երազ մեկնելու ելլողները կը դատապարտէ:

Հեթանոսութեան մէջ երազ անսնելը մեծ բան
սեպուած էր: Արտէմիդորոս մէկ մը երազոց մեկ-
նութեան գիրք շինած է, որ երկու տեսակ երազ
կան կըսէ. մէկը տեսական եւ մէկը պլաբանական:
Առաջին տեսակը այն է որ ըլլալու բանը ինչպէս
պիտի ըլլայ նէ անանկ կը ցուցնէ. իսկ երկրորդը՝
խորհրդական նշաններով նոյնը կը հասկըցնէ:
Սակրօքիոս երազը ասանկ կը սահմանէ. քունի
մէջ տեսնուած եւ մեկնութեան կարօտ խորհրդաւոր
բան մը: Հին առեւեր երազներու մեկնութիւնը խոր-
հրդական բարակ մտածութիւններու կապուած էր:
Ալեսէին որ, վիշապը թագաւորութիւն կը նշանակէ.
օձը՝ հիւանդութիւն. իժը՝ արծաթ. գորտը՝ խաբե-
բայ մարդիկ. կատուն՝ շնութիւն. եւ այլն: Երազ
մեկնող առաջին յիշուածները եգիպտացի քուրմերն

էին. որ խորհրդական նշաններու շատ վարժուած
ըլլալով երազներն ալ անով կը մեկնէին: Հին ժա-
մանակի թագաւորները պալատներուն մէջ յատուկ
երազ մեկնող մը ունէին. որ պաշտօն մըն էր. եւ ա-
սիկայ երկար ատեն քըշեց. շատ ժամանակ չընէր
որ եւրոպայի թագաւորներն ալ իրենց քով աստղա-
համայ եւ գուշակուլ եւ ուրիշ խաբերայ մարդիկ կը
պահէին, տեսած երազնին մեկնելու համար: Եւ տա-
կաւին շատ մարդ՝ ամէն կարգէ եւ աստիճանէ, ե-
րազ մը տեսնեն նէ մեկնող մը կը բընտռեն:

Հայերէն տպուած երազահամ մը կայ. որուն
զրուիւր՝ արարեալ 'ի Պանիէլէ մարգարէի գրուած է:
Եւ մէն ալ գիտեն որ անհարազատ է. Բայց ծա-
ղումը որկէց ըլլալը չգիտեն: Փարիզու կայսերական
գրատան արաբերէն ձեռագիրներուն մէջ գիրք մը
գտնուած է, որուն խորագիրն է Երաբացողը ընդ-
ուով "Իւտէմէթ էլ մանդուլ ան տանիէլ էն նէսլի",
այսինքն, մեկնութիւն երազոց 'ի Պանիէլէ մարգա-
րէի: Եւ որ մէջ երազոց մեկնութեան վրայ աւան-
դութիւնը ինչ որ Պանիէլէ մարգարէին ընծայած է
նէ՝ անոնք գրուած են: Եւ թէ որ հիմնադէս նա-
յելու ըլլանք նէ, Պանիէլի մարգարէութեան մէջ
Պարուգոգոնոսորի տեսած երազներուն մեկնութեա-
նը վրայ շինուած սուտեր են:

Հրէաները շատ նեղացած կերելին Պանիէլ
մարգարէին, Քրիստոսի գալստեան ճիշդ ժամանա-
կը մարգարէանալուն համար. ուստի կըսեն թէ մար-
գարէ չէ՛ր. այլ երազներու մեկնիչ էր: Բայց առաջ
մարգարէ է կըսէին. եւ տէրն մեր անկէց վկայու-

Թիւն առած ատենը մարգարէ կանուանէ (Մատթ. 15) :

Հիթանոս մատենագիրներուն մէջ վերոյիշեալ Արտեմիդորոսէն զատ Հիբոկրատէս բժիշկն ալ երազներու վրայ բան գրած ունի . բայց ասորը ուրիշ դրուծիւն է : Հիւանդոտ մարդոց տեսած երազներէն՝ անոնց հիւանդութեանը վրայ գուշակութիւն կը հանէ . որ բնական է : () րինակի համար . կըսէ որ թէ որ մէկը կարմրագոյն բան շատ տեսնէ նէ երազին մէջ՝ անոր արիւնը առատացած է , եւ բորբոքումի պէս հիւանդութիւն մը վրան դալէն կը վախցուի . անկէց արիւն առնելու է :

ՈՐՍՈՐԴՈՒ ԹԻՒՆ

Սայրի կատուն մարդու վրայ չյարձակիլ , բայց ինքըզինք անանկ կը պաշտպանէ որ մինակ վրան գացող որսորդին պիտուն էփ աղէկ խաղ կը բանայ . 1836ին Երեւելի տունէ մէկ պուղտանցի մը խօսք տուաւ ամէն շր վեց վեց հատ որսալ այս պայմանով որ որի՝ խօսք տուած էր նէ՝ այն ալ օրը վեց հատը պիտի ուտէր . բարեկամներուն երկուքը այս արտառոց պայմանը ընդունեցին եւ խօսք ալ տուին որ չէ՛թէ վեց հատ , այլ քանի հատ բռնելու ըլլայ նէ՛ մէկ անգամի սեղան նստելնուն կուտեն : Պուղտանցին իրիկուան դէմ եկաւ , երեսը արիւնըզա , ձեռքերը , թեւերը , սրունքը , կոնակը , կաշին սը-

կրօդած եւ լաթերը պատառ պատառ եղած . բայց մախաղին մէջը չուանի վրայ շարուած 12 հատ կատու . ասիկայ պատմողը ինքը տեսեր է այս որսորդը եւ ասանկ որս մը ընելու ինչպէս յաջողելը հարցուցեր է . որսորդը պարծենալով մը կը պատասխանէ :

Ի՛նչ մը ըսել չէ' . անոնց գտնուելու տեղը դացի նէ խողու տապկած միս ցանեցի գետինը . ես ալ քարի մը ետեւ պահուեցայ : Հատ սպասել պէտք չեղաւ տասը րոպէ չըքչեց . միս ցանած տեղս կատուով լեցուեցաւ . մըլաւելու ձայներնին անոնց գալը առաջկուց իմացուց ինծի . հրացան մը նետելով ամենուն ձայնը մէկէն կտրեցաւ բայց չըփախան . ամէնը մէկտեղ ժողուրվեցան . որպէս թէ խորհուրդ ընելու համար . ետքը անշուշտ հոտէն իմացած պիտի ըլլան իմ ուր ըլլալս . եկան մօտէն զիս պաշարեցին :

— Գէշ ժամանակ մը անցուցած պիտի ըլլաս :

— Հաւատա՛ ինծի ատիկայ մտածելու ժամանակ ալ չուանեցայ . ինծմէ տասը քայլ հեռու ծառ մը կար , դէնճապի պէս վրան ելայ , ետեւէս ալ չորս խոշոր կատու . ես հաստը կէկ ճիւղին մէկուն վրայ հեծածի պէս նստայ հոն :

— Ար յուսայի որ քեզի չեկրնալ հասնելովնին բաներնին կերթան :

— Ի՛նչնակ չէ' . գիտէի որ զիս պիտի պաշարեն իննան . բայց անոնց դժնդակ ակույէն զիս ազատել ուղեցի . ուզածիս պէս չեղաւ . չեմ կըրնար հասկըցընել քեզի պա՛րօն՝ անոնց բարկութիւնն ու կատաղութիւնը . թէպէտ գետինն ու օտքերուս

միջոցը 15 ոտնաչափ կար, բայց ցածկելով մինչեւ ինծի կը հասնէին. ճանկերնէն սրունքէս վար կը կախուէին. եւ կաշիս փրթերնէ իրենք ալ կիյնային: Այտանգը մարդուն սիրտը կը խստացընէ. ասոնք հոգս չէր, քովս գտնուած մէկ պզտիկ կացինով մը հեծած ճիւղիս բողոքի ճիւղերը կը տրտեցի որ ոտքերնին բռնել տալու տեղ չունենան, բայց անոնք իրենց ըրածէն ետ չէին կենար. շատերը մեռցուցի. բայց որքան մեռցընէի նէ գիտեալ թէ այնքան կը շատնային:

Եւ մը ճին ճարս կտրած ուժէ ինկած սաստիկ ծարաւցած գազաններուն յարձակումէն ինչ ընելէքս չգիտնալով զիս պաշտպանելէն դադարեցայ. ողջ մնալէս ալ յոյսս կը տրել սկսայ. պաշտպան սուրբս բարեխօս բըռնեցի եւ միտքս բան մը եկաւ. լուցկիքս հանեցի վառեցի եւ հեծած ճիւղիս ծայրը բըռնեցուցի. անկէց զատ ճիւղ ալ չէր մնացած ծառին վրայ: Այդ որ ճիւղը բըռնեցեցաւ, գրպանէս քիչ մը վառօդ հանեցի վրան նետեցի շուտով. եւ վառելուն պէս խերը տեսայ. կատուները պոչերնին ինծի դարձուցին. կարելի է որ շատ մըն ալ ինծի քըֆրելով ելան դացին. եւ մինչեւ որ ձայներնին հեռուէն լսուելով կամաց կամաց չիմարեցաւ նէ ծառէն վար չինջայ:

— Եւս կատու մեռցուցած պիտի ըլլաս:

— 24 հատը գետինը պառկած էին, պատասխանեց որսորդը. իրեն յաղթութիւնը ծերակոյտին պատմող հին հռովմայեցի զօրապետի մը պէս պարծենալով. ամէնը ժողովելու ժամանակ չանցուցի.

քիչ ուխտածներէն 12 հատը առի չեւ այս կողմ-
պուտը շալկեցի դարձայ :

— Ասով ալ խօստմունքդ կատարեցիր :

— Կորսնցուցի ալ : Քրօթօնցի Միլօնը մինակ ,
որուն համար կըսեն թէ լէրէի տեղ մէկ եղ մը
կուտեր , հաղիւթէ կըրնար : 12 կատու ուտել մէկ
անգամին . հիմայ իմ բարեկամներս՝ որոնց ստամոքսը
այն ըմբիշինին չափ ընդարձակութիւն չունի . ինծմէ
փոխարէն մը ուզեցին :

— Դուն ալ փէք աղէկ ըսիր . եւ ասով անոնք
ալ բաղդաւոր գտնուեցան :

— Մէկը կատու մը էփէլ՝ եւ իրեն մէկ աչքը պա-
կաս կը բերէ կոր . մէկալը աւելի բաղդաւոր , 30 կա-
տու պարկըցուց խոտերուն վրայ . բայց ինք ալ մեռե-
լի պէս տուն բերին . եւ թէ որ աղատի՞նէ բոլոր
կենացը մէջ երեսը գիմակով պտըտելու է :

— Քու ըրած պայմանդ կը կենայ ես :

— Մէկ Գաղղիայի հրացան մը Շաթէլուցի
գործարանէն ելած որ ինծի շատ սուղ եղաւ . բայց
իմ երկու ընկերներուս աւելի սուղ նստաւ :

Եթէ որսալու ալ գտնուեցայ . որուն շատ կեր-
պը կայ : Ուլահցի եւ գաղղիացի քանի մը հոգի
Քինթէնայի լեռները գացինք , Կից անունով սպա-
սաւոր մը ունէի . եւ մեծերնիս նշան տուածին պէս
ամենքս ալ ուրախութեամբ ճամբայ ելանք , որսորդ-
ներուն ամենէն խեղճը ես էի . հիմայ ալ անանկ եմ .
մինչեւ մեռնիմ ալ նէ՝ անանկ պիտի մնամ . բնու-
թեանս մէջ շատ համբերել չկայ . աչքս ու ոտքերս
ատանկ արհեստի մը չեն յարմարիր , ընկերներուս չափ
չէի կրնար քալել , միշտ ետ կը մնայի :

Լուսինն օրը իրիկուան դէմ շատ հոգնած ըլլալով մանտրորտիկ կը քալէի, ես զիս տուեր էի. գըրէթէ մեռած էի. մախաղն կուշտս զարնուելով պարապ մախաղի ձայն կը հանէր. բայց ես 10 անգամ մը հրացան պարպէր էի: Օտարկած որսս իյնալու անանկ տեղեր կը գտնէր որ իմ ձեռքս հոն չէր հասնէր. այս ալ ինծի դժբաղդութիւն մըն էր:

Կըսեն որ որսորդ մը որքան ուժ չունենայ նէ՛ նապաստակ մը վերցընելու չափ ուժ կունենայ. բայց քովը որս չըլլայ նէ՛ իր հագած լաթերն ալ չը կըրնար տանիլ: Ես որ աղէկ խելքս հասաւ: Եսն միջոցին ես ալ անանկ եղայ. մէկ ճընձղուկի մը համար Լատորիայի տուգադ մը կուտայի. բայց չհկար. ես ալ ոտքէս զարնուածի պէս ոտքերս փետինը քրտելով եւ հրացանիս վրայ կըրթընելով քալած ատենս տեսած ծառիս առաջը քիչ մը հոգնութիւն կառնէի:

Որս չիկենալուն միտթարուելու օղիի ամանը ձեռք առի. ասիկայ ուրիշ տեսակ զօրացուցիչ մըն է. ոմանց ոտքերը կը կապէ եւ ուրիշներուն պրէ՛թէ նոր ոտք կուտայ, իմ օղիի ամանս ալ մախաղիս պէս պարապ ելաւ. բերանը դարձուցի քանի մը անգամ սըխմեցի. ամիս մէջը բըռնեցի մէկ կաթիլ մըն ալ բան չիվազեց. ինկայ մնացի ծառի մը տակ, հրացանս ոտքերուս առաջը՝ գլուխս երկու ձեռքիս մէջ եւ արմուկներս ծընկերուս վրայ, լեռներուն մէջ քնացայ. ինչ անխոհեմ եմ եղեր:

Դամու մը չափ քնացած պիտի ըլլամ. լալու պէս ձայն մը մէկէն զիս արթնցուց. ցաթկեցի վեր ելայ

ու աշուրներս վեր դարձուցի նայեցայ . գիշերուան մութը հետը պաղուկ հովմը առած 'եկեր հասեր էր, բոլորս նայեցայ . մէկ կողմէն արտառօց ձեւով երկնցած շուք մը, որ լուսինը կամաց կամաց լերան տեւն 'ի վար կիջնար :

Չիս արթնցնող ձայնը մէյ մըն ալ լսեցի աւելի կամաց . ու աւելի խեղճուկ, որ գիշերուան լուսինը կը կտրէր, խռովեցայ, աչքս մութին մէջ տնկեցի եւ ինծմէ քիչ մը հեռու տերեւները թափած ծառի ճիւղի մը վրայ մէկ թռչուն մը տեսայ . այն ատենուան գտնուած վիճակիս մէջ ասիկայ տեսնելս չափորո՞ ժեցի . բայց Կուցէ կենդանի մնալս ալ անոր երեսէն էր . Կուցէ այն հոն չըլլար եւ չիպօռար նէ գիշերը հոն բացը պիտի մնայի եւ քնոյս կէսը կամ արջնուրուն կամ քայլերուն փորին մէջը յպիտի քնանայի :

Ի՞նչ ապերախտ է մարդը . հրացանը առիլեցուցի եւ նետեցի . . . Թռչունը իրեն խոշոր թեւերը բացած գետինը ինկաւ . խեղճ արծուի ձագ թէ ողջ եւ թէ մեռած՝ զիս գէշութենէ պիտի ազատէ եղեր . զէնքիս ձայնէն մարդ մը վազեց քովս հասաւ . . . Կիցն էր . երեք ժամէն ելել է որ զիս կը բռնտուէ եղեր . այն կողմերը որ հարաւային անապատներուն պէս անբնակ էին :

Ուրախութենէս ճիտը ցածկելու եղայ . բայց ուժ չունէի . հարկ եղաւ դիտաւորութիւնս մէկ դի ձգել . աղաչեցի որ ձեռքէս բռնէ . անիկայ կոպտութեամբ բռնեց, եւ ես աւելի կոպիտ բան մը ըսի . բայց անիկայ առանց խռովելու ինծի պատասխանեց 'Ես ես էի 'իմի, Կոմունիստ (բան չիւտայ տէր իմ) :

Երբեմն հոգնած մարդոց ոտքին վրայ մըջիւն քալածի պէս բան մը կիմանան . ինծի ալ անանկ կու գար : Աից բժշկի մը բերնով ինծի կըսէր թէ ոտքդ թմրեր է ուրիշ բան չէ' . ես ալ անանկ ըլլալուն կը հաւատայի . լուսնին լոյսը ոտքիս վրայ զարկած էր . մէկ մըն ալ վրան նայեցայ որ բիւրաւոր մըջիւններ՝ նաւաստիները նաւուն կայմին վրայ ելածի պէս ոտքիս վրայ կելէ՛յին . ալ սպասաւորիս կարոտն չըմընացի որ ձեռքէս բռնէ . մէկէն վրաս զարմանալի ուժ մը եկաւ . երկու ոտքովս մէկէն այնտեղը մօտ ջուրի մը մէջ ցաթկեցի , որ ասանկ բաներուն մէկ հատիկ դեղն է , ջուրէն ելայ նորէն բալեւ սկսանք :

ՅԵՄԵՔԵՆ ՄԵՆՈՒԹԻՒՄ

Երբեմն երկրիս վրայ գտնուած բաներուն ճիշտ նմանը ջուրի մէջ , կամ նկարիչներուն թուղթի կամ ուրիշ նիւթի վրայ նկարածէն աղէկ օգին մէջ կը տեսնուի . անանկ որ՝ տեսնողը օգին մէջ անտառ կամ տուն՝ կամ թէ մէջը պըտըտող նաւերովը եւ անշարժ ջուրերով խաղացող ձուկերովը ծով գոյացած կը կարծէ . եւ այս կերպ բաները երբեմն աչքի սահմանէն հեռու ըլլալով գետնին երեսը չիտեսնուիր ալ նէ՝ օգին մէջ կը տեսնեն : Եւս կերպ տեսութիւններուն գաղղիներէն Ֆրա՞ կըսուի . Սըսըը կամ Հինտ ա- նապատներուն անջուր կողմերը ճանապարհորդութիւն ընողներուն պատմածին նայելով՝ երբեմն օգին մէջ

հեռուէն լիճմը կերեւայ, անանկ որ՝ առաջինն մէկ լիճմը կայ կը կարծեն, եւ իրենք ջուրի փափաք ունենալովն զէպ 'ի այն լիճը կերթան, բայց այս լճին հեռաւորութեանը չափը նայողին կեցած տեղին հետ համեմատութիւն ունենալով, իրենք քանի որ՝ առաջ երթան նէ՝ տեսած լիճերնին ալ այնքան առաջ կերթայ. եւ քիչմը հովով օդը երերալուն պէս այն ալ մերերայ, կը բաժնուի. եւ վերջապէս բոլորովին անյայտ ըլլալով ճանապարհորդին յոյսը ոչինչ կը հանէ եւ փափաքը կաւելցընէ:

Ես կերպ տեսութիւններուն մէկ տեսակը Մ արտիլիայի մօտերը Լէ Մ օռթ ըստած տեղը պատահելով դաղղիացի իմաստուններէն Պ. Բառլի անունով մէկը ժարիզի ուսումնականաց ժողովքին մէջը սա կերպով կը պատմէ:

“ Եջ կողմն կըսէ, քանի մը ծառեր երերալու պէս կերեւէին, անսքերը երկըննալ եւ երկայնութիւնը իրենց երկայնութեանը կրկին մեծութեանը չափ երեւիլ սկսեց: Եսոնց ուղղութեամբը երկինքը ամպ մը գոյանալով այս ծառերուն նկարներն ալ յանկարծակի այն ամպին անցան եւ երթալու ժամանակնին դառնալով վարը եղած նկարին հետ գլխի վար միացան. անանկ որ՝ վերէն ու վարէն մէյմէկ խարխուսի գոյացուցին, վարը եղած խարխուսը Լէ Մ օռթին թուաբերուն վրայ. եւ վերինը յիշեալ ամպին վրայ էր: Ես բոլոր պատմածներս մէկ երկվայրկեանին մէջ եղաւ:

“ Ես երկու կարգ նկարուած ծառերուն մէջ տեղը, վերէն վար դատարկ միջոց մը ըլլալով՝ ամ-

պին բարձրանալովն անգամ համեմատութիւնը չի կոր-
սընցընելով մնաց . եւ երկու հատ կանանչ ահագին
պատի մը պէս եղան : Ըմպը քանի որ վեր ելլէր նէ
դէպ 'ի ձախ ծռելով՝ այս երկու կարգերուն մէջ տե-
ղը եղած դատարկ միջոցին վրայ կամուրջ ձգուածի
պէս կերեւէր . ամպը Ովկիանոսէն դէպ 'ի ասդին
գալու վրայ ըլլալով՝ լայնքը քիչ , եւ նկարը եւ
հաստատութիւնը՝ պատկերներու մէջ սուրբերուն
գլուխներուն վրայ . նկարելու սովորութիւն եղած
ճաճանչին կը նմանէր . կարելի է որ պետէն գոյա-
ցած մէկ բան մը ըլլայ : Եթէն ձախը ցրուելու վրայ
ըլլալով՝ անոնց վրայի կողմը կերպ կերպ տեսքեր
գոյանալով դէպ 'ի վեր կելլան . եւ քիչ մը բարձրա-
նալէն վերջը ծառերուն տեսքին վրայ պատմած-
ներնուս պէս գլխի վար դառնալով վար կիջնան , կը
կարծես որ՝ ամպը անցնելու ժամանակը շնչառու-
թիւն ընելով ասոնք իրեն կը քաշէր : Եւ այս տես-
նուած տեսքին բնականը սահմաններուն անդիի
կողմը ըլլալով մեր կայնած տեղէն չերեւցած բա-
ներուն նմանը . եւ մէկ քանիին ալ՝ բնաւ այն կող-
մերը չի գտնուած եւ չտեսնուած բաներուն զծագ-
րութիւնն էր : Ա՛հ տեղ մը խիտ ծառոտ , անկէ
անդին իրարմէ հեռու ծառեր , եւ մէջ տեղերնին գե-
տինը կերեւէր : Եյս ամպը երկու վայրկեանի մէջ
5 կամ 600 մէթրոյի չափ ճամբայ ըրաւ . եւ այս-
քան ժամանակի մէջ քառասուն տեսակ նկար երեւ-
ցաւ վրան :

« Ա՛հ երջն տեսքը այն տեղը կայնեցաւ եւ թուղ-
թի կամ ուրիշ բաներու վրայ նկարուած նկարներուն

պէս բաց գոյն մը ստացաւ, վարի կողմը թուփերը՝
 եւ վերի կողմը յիշեալ ամպը ըլլալով. այս տեսքին
 բռնած տեղը տասն ու կէս աստիճանէն 5 մաս եփէլ,
 եւ բարձրութիւնը չորս մաս էր: Տեսակ տեսակ
 բաներ: ցուցընելուն համար շատ հաճելի տեսարան
 մը եղած էր: Երկու կարգ ծառ, վարի կողմը լայն
 եւ քանի որ վեր ելլէր նէ բարակնալով՝ այս բարակ
 կողմերը մէկգմէկու դպչելով գեղեցիկ մէկ տեսարան
 մըն էր. իրարմէ հեռու տեսնուած ծառերն անգամ
 այս կարգ կարգ ծառերուն քովերը բարձրացած ան-
 կիւնի պէս կը տեսնուէր: Այս իրարմէ հեռու եղած
 ծառերուն բունը արմատէն վեր ճիւղերուն բուսած
 տեղը մինչեւ դայ նէ՝ ոմանք շիտակ եւ ոմանք խորտ
 ու բորտ կը տեսնուէին: Եւ քիչ մը տեղերնին ալ
 կանանչեղէնով շինուած նստարանի տեսք մը ունե-
 նալով՝ կը կարծես որ հանդիսաւոր օրուան մը հան-
 դէսին գեղեցկութիւն տալու համար յատկապէս շին-
 ուած էր: Ծառերուն գոյնն ալ ամպին գոյնին պէս
 թխագոյն էր. բայց մէջտեղերը երեւցած տուներուն
 վրայ ամպին ճեղքերէն արեւուն ճառագայթը զար-
 կած ըլլալով՝ շատ գեղեցիկ եւ փայլուն նարնջի գոյ-
 նով մը կերեւէին: Եւ օդին քիչ մը շարժումը այն լոյսը
 խաղցընելով տուները այրելու պէս կը ցուցընէր:

« Այս տեսքերը անշարժ չըմնալով երկու կող-
 մէն քալող կայի մը պէս միշտ մէջ մը վեր մէջ մը վար
 ելլել իջնալ եւ ալ ու ձախ շարժելու վրայ էին. եւ
 տեսքին վերջանալուն մօտ մէջ մը կերկըննային մէջ
 մը կը կարճընային: Եւ այս մշտաշարժութեամբը
 տեսքն ալ՝ միշտ շարժելու վրայ ըլլալով՝ ելլեմն

դատարկ միջոցն ալ կը լինար . եւ իրարու վրայ ե-
զած երկու կարգ ծառերն ալ իրար միանալով մէկ
հաստը կանանչ եւ երկայն գերանի նման կերեւե-
ին : Իսկ արեւուն լոյսը տուներուն պատկերին վրայ
աւելի զարկած ըլլալով ասոնց իրար կցուելուն գե-
ղեցկութիւնը անոնց վրայ աւելի աղուոր կերեւէր :

„ Եւ միջոցին ամպին երկայնութեամբը ուրիշ
տեսք մըն ալ երեւիլ սկսեց : Թուամբերէն երկու մղոնի
չափ հեռու, ինքե ըսուած աղի գործարանին հիւ-
ղերուն եւ Պ . Բարէին կեցած տեղին մէջ տեղը
մէկ տուն մը գտնուելով՝ յիշեալ հիւղերուն կղմինդ-
րը եւ վաւարաններուն երկու բարձր ծխնելոյցները
կրնան երեւիլ : Եւս տեսքին սկիզբէն գիտեա թէ
հիւղերը վեր քաշուելով բարձրացան . եւ մէկն ալ
բռնկած վառելու պէս երեւցաւ . շուտ մը այս հիւղին
պատկերը վեր գէպ 'ի ամպը քաշուեցաւ , իսկ՝ թէ
աջը եւ թէ ձախը մինչեւ այն բարձրութեանը ելած
նկարներուն բոլորն ալ գլխի վար դարձած ալ էին
նէ՛ շէնքին պատկերը շիտակ մնաց . եւ միւսը միշտ
շարժման մէջ ըլլալով՝ այս բնաւ չէր շարժեր եւ վրան
պառկած արեւուն ճառագայթն անգամ չէր շարժէր :
Պ . Բարէ՛ յիշեալ երկու ծխնելոյցէն զատ ինն հատ
ալ հիւղ համրեց օդին մէջ :

„ Ա երջապէս , աջ կողմի ծառի պատկերներուն
մէջ տեղը երկու հատ ճերմակ գերաններ վարէն վեր
ելել սկսեցին : Տեսքին սկզբնաւորութեան ժամա-
նակն ալ այս գերանները տեսեր է . բայց ինչէն գո-
յանալին չէր կրցեր հասկնալ : Եւս անգամ գերան-
ներուն բարձրանալովը մէկգմէկու շիտակ դալով վեր-

ջապէս մէկգմէկու միաւորեցան ալ նէ՝ քիչ մը վերջը կրկին զպատուեցան : Ասոնք Սարսիլիայի բացը ծովին վրայ թումբերէն 18 մըն ճեռու կեցող երկու նաւերուն առաջաստներուն պատկերը ըլլալը հասկըցուեցաւ . եւ այս պատկերներն ալ հիւղերուն պէս շխտակ մնացին՝ պիտի վար չըգարձան :

„Տեսարանը կէս ժամու չափ տեւեց ալ նէ՝ մեզմեզմէ պատկերները միակերպ չըմնացին . շարժումէ առաջ եկած փոփոխութենէն զատ երբեմն արբողորովն ուրիշ կերպի վր փոխուէր՝ մանաւանդ ծառերը . երբեմն մեջտեղերնուն երկինքը կերեւէր ալ նէ՝ երբեմն խիտ անտառի դառնալով բնաւ երկինք չէր երեւեր :

„Ասոնց բոլորն ալ թումբերուն ետեւէ կողմը երեւելով թէ որ մէկը թումբերուն վրայ կայնելու ըլլար նէ՝ բան մը չըպիտի կընալ տեսնել թէ որ լապտերին աշտարակին պատկերէն հոյացած շարժումները երբեմն բարձանալով եւ երբեմն ալ կոտորածի պէս վար իյնալը , եւ այս տեսքին բոլոր ժամանակը չըմընալով իսկ խաղալու պէս ցաթկըրտելը չըլլար նէ : Թումբերուն առդի մէկ կողմը Պ . Քարէին ամէն առաւօտ ցամաքանմանութիւն տեսնելու ելած տեղէն Էկ Սօթ նաւահանգիստին ծովը բնաւ չըշարժելով եւ ալիք չըցուցընելով հայելիի պէս շխտակ էր . եւ այս միջոցիս նաւերը զարմանալի երեւոյթ մը ունէին :

„Այս երկրորդ տեսարանէն կէս ժամ ետքը ամպը աներևոյթ եղաւ . վերի ամպերը ցրուեցան . երբեք առաջաստներուն պատկերները իրար խառնուե-

ցան եւ անյայտ եղան . ամէն բան իր բնական կերպարանքը մտաւ . եւ հիւղն ալ իր շիտակ կեցուածքը չըկորսընցընելով կամաց կամաց վար իջաւ . անանկ որ գիշերուան մութը կոխած ատենը տակաւին բոլորովին աներեւոյթ եղած չէր :

„ Իհա օրը արեւը ծագած ատենը այս տեսարանին մինակ վարի կտորը ծովուն վրայ նորէն երեւցաւ . այս երեւոյթին առաջին տեսնուելը մարտի մէջ էր :

„ Ապրիլի 15ին տեսարանը նորէն երեւցաւ , Բայց մէկ ժամու մէջ երկու անգամ տեսնուելով երկուքը իրար չէին նմանէր . ամպին ձեւը թէպէտ մարտի մէջ տեսնուածին պէս էր . բայց անոր չափ խիտ ու բարձր չէր . եւ պատկերները այնչափ աջ կողմը դիզուած չէին . քիչ մը ետքը աջ կողմի տեսքը բոլորովին փոխուելով ահագին մեծ եւ տնկուած ապառաժի մը պատկեր երեւցաւ վրան անհամար ծալուածքներով եւ վերէն վար ճեղքերովը շատ բարձրը քարէ սիւնի մը պէս լըլալով այնքան բարձրացաւ որ ամպին դրպաւ . առաջքի անդամին պէս գլխի վար դարձած տեսնուիլ չեղաւ այս անգամ . բայց տուններուն պատկերը երեք դատիկոն կերեւէր . վերինը եւ վարինը շիտակ . եւ մէջտեղինը գլխի վար դարձած , որպէս թէ ամպին տակէն վեր կելլէր . վերի դատիկոնը ամպին վրայ եւ վարինը թուամբին վրայ էր . կամաց կամաց միջին դատիկոնը աներեւոյթ եղաւ , նմանապէս ձախ կողմինն ալ . թուամբին պատկերը շիտակուեցաւ . լապտերի աշտարակին վրայ դրուած լապտերին բարձրութիւնը բնականին կըրկ-

նապատիկը եղաւ . մօտ տեղը կեցած նաւու մը պատկեր ալ նմանապէս նաւուն երկու մեծութեամբը երեւցաւ : Ս' արտի մէջ հիւղին պատկերը շարժում մը չէր ցուցըներ բայց այս անգամ անգաղար շարժման մէջ էր , եւ գլխի վար դարձած էր՝ առաջ ապառաժին պատկերը կոտրեցաւ . ետքը առաջիկու երեւցած միւս պատկերները երեւնալ սկսան . ըստ եւրոպացւոց ժամ Կը 35 րոպէ անցնելով ամէն բան աներեւոյթ եղաւ . մինակ հիւղին պատկերը մնաց . որ շիտկուելով ամպէն զատուեցաւ կամաց կամաց վար ինջաւ , :

Ուսումնականաց ժողովը այս երեւոյթին պատճառներուն վրայ մտածելով՝ մէկ բան մը գրելը Պիօ եւ Բոյլիէ եւ Պրալօա խմատուններուն յանձնեցին :

Է Դ Ի Յ Ե Ր Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բիաղա : Սմէթ անուն քարոզիչ մը Եմերիկա երթալով՝ այն տեղաց սա նամակը գրած է իր բարեկամին մեկուն :

« Բեզի մէկ խիստ արտառոց աւանդութիւն մը պատմեմ , որ ազգին մեծին բերնէն լսեցի . եւ շատ տարածուած է Եմերիկայի Իլլինօսա եւ Ինտիանա եւ Օհիօ զաւառները բնակող վայրենի ամերիկացիներուն մէջ . Միսիսիբի գետին ընթացքէն՝ սէն Լուիսէն

գտելով և դար վեր երթալով մինչեւ Ալիօնի, և խլիճնուաներուն գետը միսիսիբի խառնուած տեղին միջոցը: Այն տեղերը դացող ճանապարհորդը երկու բարձրացնալ լերան կողերուն մէջ տեղէն նեղ ճամբայ մը կը գտնէ, որկէց պղտիկ ջուր մը անցնելով մեծ դետին մէջ կը թափի: Այս գետին անունը՝ այն տեղի վայրենիներուն լեզուովը Բիալա կըսուի. որ մարդակեր թռչուն ըսել է: Այն տեղը միակտոր շերշտակ տնկուած քարի մը վրայ փորուած մէկ ահագին մեծութեամբ թռչունի մը բանդակ կայ, թեւերը բացած:

» Այս բանդակիս ներկայացուցած թռչունին աւունոյն է այն փոքրիկ գետակին Բիալա ըսուիլը, և անոր համար պատմուած աւանդութիւնն ալ այս է: Կըսեն որ, ճերմակներուն հոն հասնելէն քանի մի հազար ամիս առաջ, երբ որ Սամուել կամ Սաս դօտօնդ մեծ գազանը՝ որն որ Անապուշը սատկեցուց, և մինչեւ հիմայ ոսկորները կը գտնուին. տակաւին իրենց լայնածաւալ արօտներուն խոտերը կուտէր կը հատցընէր, մէկ թռչուն մը կար անանկ չափէ դուրս մեծութիւնով, որ առանց ծանրութիւն մը կրելու մէկ ողջ եղջերու մը կրնար իր ճանկովը վեր վերցընել: Ասիկայ օր մը մարդու միտ ուտելով ալ անկէց ետքը ուրիշ ուտելիքներ ակորոժելով չէր ուտեր: Ուժին համեմատ խոզամանութիւն ալ ունէր, յանկարծ վայրենիի մը վրայ կը յարձակէր, բոյնը կը տանէր, և հոն կուտէր: Քանի մի հարիւր զինուոր ասիկայ մեռցընելու փորձ ըրին, բայց չկրցան գլուխ ելնել: Հատ տարիներ՝ ամբողջ գեղեր կաշրէին, և բոլոր

Իլլինոսներուն սիրտը ահ ու գոգոյ պատած էր :

» Աւրապէս ասոնց զինուորական մեծերնին Ուզալա, որուն համբաւը մեծ լինէրէն անդին անցած էր, իր ցեղին մարդոցմէն զատուեցաւ Կալին մը ծով կեցաւ առանձին տեղ մը, և մեծ հոգիին աղաչեց որ կենաց տէրն է, որպէս զի իր զաւակները Բիազալին ճանկէն ազատէ : Ծումապահութեան վերջին գիշերը մեծ հոգին Ուզալային երազը եկաւ և ապրապրոց որ քսան զինուոր դատէ . ամէն ալ մէկ մէկ աղեղ և մէկ մէկ թուհաւորուած նետ ունենան և երթան այն ինչ տեղը պահուին : Տեղն ալ որը ըլլալը նշանակեց : Միայն մէկ զինուոր մը պէտք է որ դուրսը կենայ ըսաւ, որպէս զի Բիազալին դո՛ւրջ . թռչունը ասոր վրայ յարձակելուն պէս պահուածները ամէն ալ նետերնին թռչունին վրայ նետեն :

» Երբ զօրապետը արթնցաւ՝ մեծ հոգիէն շնորհակալ եղաւ . գնաց տեսած երազը իր ցեղին պատմեց : Եռանց ժամանակ անցնելու զինուորները ընտրուեցան և ղէնք առին, և գացին պահուեցան : Ուզալա ինքը զոհ ըլլալու յանձնառու եղաւ : Իր ազգին համար մեռնելու պատրաստ էր : Բարձր տեղ մը ոտքի վրայ կայնած ատենը տեսաւ Բիազան որ ապառաժի մը վրայ նստած էր . ոտքերը ամուր գետնին վրայ հաստառելով աւելի դէպ ՚ի վեր երկընցաւ որ թռչունը ղինքը տեսնէ . աջ ձեռքը սրտին վրայ դրաւ որ բաբախել չուներ . և զինուորներուն մահուան երգը սկսաւ երգել բարձր ձայնով :

» Բիազան նոյն ժամայն թռաւ, և կայծակի մը պէս նետուեցաւ վրան : Եղեղները ամէն ալ լար

ուած պատրաստ էին . և ամէն նետերը մինչեւ վրաներնուն թնայուրը՝ թռչունին մարմինին մէջը մտան : Իհազա ահագին և վայրենի աղաղակ մը փրօցուց . և Ուղակայի առաջն ինկաւ սատկեցաւ : Ո՛չ նետերը և ո՛չ Իհազային ճանկը արիասիրտ զօրապետին չէին դպած . վասն զի կենաց տէրը Ուղակային արիական անձնանուիրութիւնը վարձատրելու համար աներևոյթ վահան մը բռներ էր գլխուն վրայ : Եյս դէպքիս յիշատակին համար Իհազային պատկերը ապառաժին վրայ քանդակուած է : Եյս է ահա վայրենիներուն աւանդութիւնը . որ լսածիս պէս կը պատմեմ :

« Ի՞նչ որ է նէ , ստոյգն այս է որ , ապառաժին վրայ ահագին մեծութեամբ թռչունի մը պատկեր կայ՝ որ քանդակուած կերելի . և այս քանդակին տեղը բարձր է . և մարդ չըկրնար ելել : Վայրենիները ամէն ատեն որ ասկէց կանցնին նաւակով , հըրացանով մէկ գնտակ մը նետելու են հարկաւ այս թռչունին դէմքին . և ապառաժին վրայ այսպիսի գնտակներու հարուածներու անհամար նշաններ կերկին : Իհազային չորս բոլորը գտնուած այրերուն մէջ մեռելներու հազարաւոր ոսկորներ կան . ի՞նչպէս բերեր են , ո՞վ է բերեր . ի՞նչ բանի համար բերուեր են . գուշակելը դիւրին բան չէ՛ որ կըսէ Սմէթ :

Սմէթին նամակին մէջ յիշուածը՝ « Եանապուշ » հիւսիսային Լմերիկայի վայրենիները իբրեւ աստուած մը կը ճանչնան . և կըսեն որ՝ մեծ հոգիին հրամանովք ասիկայ ստեղծեց աշխարհքս . և հրաման ըրաւ որ իրեն հօր ու մօր կողմանէ ազգակիցներուն ամէնուն ալ պէտքը հոգայ . և իրեն հօր ու մօր կողմանէ

ազգակից կըսէր մարդկային ազգը . որով այս առաւ-
պելըս շինողը կենթադրէ որ 'Նանապուշէն առաջ մար-
դիկ կան եղեր . բայց ասոնք ուր էին՝ երբ աշխարհ-
քըս 'Նանապուշը ստակցճեց . չին գրուցեր : Բայց
երբ կրթեալ յոյներուն և հռոմայեցիներուն կռա-
պաշտական առասպելներուն մէջ խելքի դէմ բաներ
կը գտնեմք , Լմերիկայի անմիտ վայրենիներուն մէջ
ասանկ բաներ գտնելը զարմանալի բան մը չէ : 'Նանա-
պուշ՝ որուն հօր և մօր կողմանէ ազգակիցները
մարդ էին , ըսել է որ ինքն ալ առաջ մարդ էր և
ետքը չաստուածներուն կարգը մտաւ . որով և բնա-
պէս մարդոց կսղմէն չաստուածներուն ալ միջնորդ
ըլլալու յարմարութիւն կունենար : Մարդոց առատ
ապրուստ հոգալով՝ ազաչեց չաստուածներուն , և ա-
նոնց հրամանովը անապուններ ալ ստեղծեց , որոց միտը
մարդոց կերակուր , և կաշինին հանդերձ պիտի ըլլար :
Մարդոց հիւանդութիւնները բժշկելու համար բը-
ժըշկական արմատներ և խոտեր ալ ճարեց : Վայրե-
նիները կենաց տէրը ազաչած ատեննին 'Նանապուշին
ալ աղօթք կընեն որ իրենց խնդիրը անոր հասկցընէ :
Մամմութ կամ Մասթօտօնդ գաղանը ի՞նչպէս և
ինչո՞ւ համար սպաննելուն վրայ տեղեկութիւն մը
չկըրցանք գտնել :

ԲՅԱԿԵԿԵՆ

Տանիմարքայի Քօթնհակ բաղնիքի բժիշկներէն մօսիէօ Լուդէրց իմաստուն բժիշկը Խօլէրայի ժամանակ դիտեր է որ, ականահատները, լարադործները, հիւանդի նայողները և մեռել թաղելու պաշտօնը ունեցողները բոլորովին այս հիւանդութենէն ազատ մնացեր են :

Օդին գէշութիւնը այս ակտիս տարածուելուն օգուտ կրնէ ըսողներուն հակառակ կու գայ այս, և շատ անգամ փորձուած է որ գէշ օդ ունեցող տեղը այս ակտը շուտով կը տարածուի : Մօսիէօ Լուդէրցին ըսածն ալ սուտ ըլլալու է, այս երկու հակառակ բաները այս կերպով կը համաձայնին որ յիշեալ արհեստավորները միշտ գէշ հոտեր առնելու սովորած ըլլալով, յիշեալ հիւանդութիւնը գոյացընող բարակ նիւթերը ասոնց ներգործութիւն չընելէն առաջ եկած ըլլալու է այս հիւանդութենէն ազատ մնալին : Ինչ բան որ սիրտ կը խառնելցնէ և ետ կը բերէ, Խօլէրա կը գոյացընէ. և գէշ հոտերով սիրտ խառնուել և ետ դառն հարկաւ շատերուն կըլլայ :

— Ընդդիսյի Նենդայիլօ գեղին Ուրիէմ Պուլան ածխագործին կինը ակռաներովը գնտասեղ մը բռնելով դիպուածով գնտասեղը կոկորդէն վար ինջաւ. կինը գնտասեղը կոկորդէս պատռելով հիմա պիտի մեռնիմ կարծելով շատ իրար անցաւ ալնէ՝ բան մը ըլլալը չունենալը հաստատութեամբ իմանալով

կամաց կամաց գնտասեղ կրլած ըլլաին այլ մոռցաւ :
 Այս դիպուածը մայիսի մէջ պատահած էր : Սեպ-
 տեմբերի մէջ կինը ասեղ խօթելու ցաւ մը կըզգար
 ստինքներուն վրայ . ցաւցած տեղը նայելով փռչի
 պէս սուր բանի մը ծայրը դուրս ելած ըլլալը տե-
 սաւ : Իր ձեռքովը քաշել հանելու չափ արիութիւն
 չունենալով, դրացիներէն ուրիշ կին մը կանչեց և ա-
 նոր ցուցուց որ անոր բռնելն ու քաշել հանելը
 մէկ եղաւ : «Սպեցան որ գնտասեղն է . և այն
 ժամանակը կինը յիշեց որ՝ ասիէ չորս ամիս ա-
 ռաջ դիպուածով գնտասեղ մը կրլած էր . և մարմ-
 նոյն մէջէն շարժում ընելով այս անգամ ստինքէն
 դուրս ելիր է : Թշկալիան դրքերու մէջ ասոր պէս
 ուրիշ ժամանակ եղած բաներ գտնուելով ասոր ալ ըս-
 տուգութեանը վրայ կասկած չեն ձգեր :

— Սառտէիայի Սալոյա գաւառին Դաւան-
 եասքօ քաղաքը նոր տեսակ մէկ հիւանդութիւն մը
 տեսնուեցաւ , որ դրեթէ միշտ կանանց կը պատահի
 եղեր : Այս ախտին բռնուողներուն առաջ մըսել մը
 դալով՝ ծունկերը ուժէ կիյնան . և լուսնոտութենէ
 բռնուածի պէս՝ բերնին շողեքները փրփրելով դուրս
 կիյնան : Անկէ ետքը սիրտ խառնուել կուգայ , և
 կուրծքն ու ստինքները կուռնան : Հիւանդութեան
 այս առաջին աստիճանին մարմինը տկարանալով՝ երկ-
 րորդ աստիճանին մտնէնէ ասոր հակառակ էվէլօք
 կը զօրանայ , հիւանդը մէկէն ոտք կելլէ . միտքը
 դրածին հակառակ ինչ բան որ տեսնէնէ գետինը
 կը զարնէ . և մէկ անգամ մը փողոցը ելածին պէս
 մէկ բան մը աչքին չերեւիր խենդի պէս կը վազէ :

Այս հիւանդութեան հանդիպող խեղճ երիտասարդութիւն մը դռնէն դուրս ելելու տեղ պատուհանէն ելեր և վար ինկեր է ալ նէ՝ փնասակար բան մը չէ եղեր : Մէկ ուրիշը վազելով Տօմառ գետին եզերքը եկեր է . և թէ որ ուրիշները բռնի իր ընթացքէն չի դարձնէին նէ՝ ջուրը իյնալով խեղդուի պիտի եղեր : Վազողներուն դէմը արգելք մը չըլլայ նէ ժամերով վազելով վերջապէս հոգնելով կ'իյնան : Բայց քիչ մը հոգնութիւն առնելէն վերջը կ'ելնեն կրկին կը վազեն : Յիշեալ գիւղի բժիշկները այս տեսակ հիւանդութեան բռնուող վեց կամ եօթը հոգի տեսեր են : Հասարակութիւնը ասիկայ գիւական բան մը կարծելով շատ երկիւղի մէջ մտած են կըսէ Լիոնի լուրագիրը :

— Փարիզի մօտ գեղերուն մէկուն պայտարը բռն ժըշկութիւն ալ ընելով նայած հիւանդին օգտակար կարծած տեղը իր ձեռքը կը շինէ եղեր : Երկրադործի մը երկու զաւակը մէկէն հիւանդանալով հայրենին կերթայ այս պայտար բժիշկը կը կանչէ . այն ալ իբրեւ թէ առանց տեսնելու հիւանդութիւնը հասկըցածի պէս մէկ ջուր մը կը շինէ , քիչ ժամանակի մէջ երկուքն ալ կ'առողջանան ըսելով կուտայ . և ստակը կ'առնէ : Բայց աղէկնալին չըյաջողեցաւ , մէկը ջրդաց ցնցուով հանդիպելով քիչ ժամանակին մէջ մեռաւ . մէկալը ջուրէն քիչ մը բան խմած ըլլալով չը մեռաւ ալ նէ՝ ծանրացաւ . Բայց առողջանալուն յոյս կար : Իշխանութեան կողմէն բանը իմացուելով մեռնողին քննութիւնը ընելու հրաման եղաւ : Եւ հասկըցան որ պայտարին իբրեւ դեղ տուած ջուրը թու-

նաւոր ըլլալով հրեանդին մեռնելուն պատճառ հզեր է . ասոր համար պայտարը բռնել և բանտարկել պէտք եղաւ : Թիշկէ չնդողներուն տուած դեղէն անկ բաներ կըլլայ :

ԵՅԼ ԵՒ ԵՅԼԲ

Ինդոսական նոր աղանդ մը : Եռէտի մէջ տիրող կրօնքը լուծերականութիւնն է : Մօտ տարիներս Պլոմպէրի անուն մէկը՝ լուծերականութիւնը նորոգելու ելաւ . և հրատարակած վարդապետութիւնները ասոնք են : 1 . Եստուածաշունչը հաւատքի կանոնն է , և Ուրսալի ժողովքը պետութեան հաստատուն կրօնք մը չորոշեր : Լուծէրի կրօնքը սուտ է վասն զի Լուծէրի անունը Եստուածաշունչի մէջ չկայ * . 2 . միայն հաւատքը (որն ըլլալը յայտնի չէ՝) մարդոյս փրկութիւնն կը բերէ . և այս հաւատքիս համար ոչ զղջում պէտք է և ոչ դարձ . ո՛վ որ կուզէ կըրնայ դիւրաւ ստանալ . վերէն կուգայ : 3 . այս հաւատքը ունեցողը կատարելապէս ամէն մեղքէ ազատ է . և որքան ատեն այս հաւատքը ունինէ բնաւ չըկըրնար մեղանչել : ** հաւատացեալ ծնողքներէն ծնածները անմեղ կըլլան . և

* Այն պատճառով Պլոմպէրիկինն ալ սուտ կըլլայ . բայց ազանդաւորներու համար հակասութիւնները բան մը ըսել չեն :

** Որովհետեւ հաւատքը ուրանալն ալ մեղանչել մըն է , պիտի չըկըրնայ ալ ուրանալ . ուստի ոչ երբեք պիտի կըրնայ մեղանչել . ասոր համար այս երբորդ յօդուածը բոլորովին շաղակրատութիւնն է :

Քրիստոսի փառացը հաղորդ ընտիր և սուրբ սերմ կրլան . և այս աշխարհքէս կըսկսին նոյն փառքին հաղորդ ըլլալ : 4 : Եկեղեցիներուն մէջ եղած Եստուածային պաշտօնն անօգուտ է . հաւատացեալը մեղք չունենար որ խոստովանի :

Պլումպերկ , որ զենքը մեծ մեղաւորի մը տեղ դընելէն շատ հեռու էր , կըսէր թէ Եստուծոյ շնորհքովը հարուստ եմ : Ուստի տէրունական աղօթքը ըսուած ժամանակը “ թող Տէր զպարտիս Տէր , ” չէր ըսեր . այլ թող նոյա զպարտիս նոյա կըսէր . տակաւին իրենց հասկըցած հաւատքը չունեցողներուն համար :

Նշանակելու արժանի բան մըն է որ , այս յօդուածներուն շատը նոյն իսկ Լուծերինն են . այսուամենայնիւ դայթակղեցան Շուէտները՝ որ էապէս Լուծերական են . և ասով կը հասկըցուի որ՝ հիմակ ուան առենս լուծերական եմք ըսողներն ալ որքան չհեռացած են Լուծերի վարդապետութենէն . որուն անունը կը կրնն : Ուղղափառ քրիստոնէութիւնն է միայն որ մինչեւ աշխարհքիս վերջը դիմանալու խոստմունք առած է Եստուծմէ . մեկալ կրօնքները որքան ջօրաւոր ապաւէն ունենան ալ նէ՝ Եստուծոյ առաջը օրերնին համբուած է . սկիզբնին մարդէ ըլլալուն համար մահկանացու են . առոյգ ժամանակնուն չի հաւատացուիր . ինչպէս որ մարդոյս ալ երիտասարդութեան ուժեղ և առողջ ժամանակը տեսնելով՝ սա մարդը անմահ է ըսել չըլար . հիւանդութիւնը , տկարութիւնը , ծերութիւնը և մեռնելը անոր համար է : Ասկի Իերմանացի քահանայն ինչ եղաւ . իր ինչ

նահապար Գերմանական Կաթոլիկէ եկեղեցին յօրինելուն վրայ ծափահարութեամբ ուրախացող բողոքականները տեսանք, որ Յայն եկեղեցի ըսածը ինչաւէն աւագը Ռոմէկին բամբասակըւ սկսան :

Կանանց յարգը հնդիկներու — Բէջ : Հնդիկները կը նիկ մարդիկը գերիի պէս ստորին վիճակի մէջ կը պահեն . և կըսեն . չարժէր որ մէկ մարդ մը անոր համար հող ընէ . Հետեւնին խօսած ատեննին միշտ դէշ կը խօսին . կը ծեծեն անպիտան հազուատները աւանդ կը հաղցունեն . չհաւնած կերակուրնին անոնց կը կերցունեն . աղքատ կնիկ մարդու ողորմութիւն քիչ կուտան . աշխատաւոր գործերը անոնց ընել կուտան : Եւ մարդ մը կառքով տեղ մը երթալու ըլլայ նէ՝ առջեւէն զնուոր մը կերթայ , ճամբուն վրայ տեսած երիկ մարդուն կապաչէ՝ որ ճամբէն դուրս ելլէ մէկ դի կենայ : Իսկ կնիկ մարդ տեսնէ նէ խօսելու ալ չը զնջանիր . ձեռքով ոտքով զարնելով կը վռնտէ : Հիպր անգղեացի եպիսկոպոսը որ հնդկաստան ճանապարհորդութիւն ըրած է , հետեւեալ զիպուածը կը պատմէր . որիկց կը հասկըցուի որ հնդիկներուն առաջը կնոջ մը կեանքը անգամ ինչ յարգ ունի . և ինչ աւելորդապաշտութիւններ կը տիրէին տաւալնայն ատենը՝ հնդկաց անգղեական վաճառականութեան ձեռքն եղած մասին մէջ :

“ Դ աղիբսուրէն քանի մը միտն հեռու գեղի մը մէջ մէկ կտոր դիտնի համար երկու դրացի իրարու հետ վեճ ընելով և իրաւախօս չկընտալով ըլլալ բանը դատաստանի ձգեցին : Պատը կորսնցընողը եօթա-

նասուն տարուան կար . կինն ալ գրեթէ նոյն տարիքն էր : Դատը կորսնցընելուն պէս տուն գնաց . իր տղոցը և քանի մի աղքատներու օգնութեամբ կինը բռնեց ձեռքէն ելած գետինը բերաւ . յարդէ շինուած հիւղի մը մէջ դրաւ . կրակ տուաւ և հիւղը այրեց և կինն ալ մէջը այրեցաւ : Այն տեղին կռապաշտ ժողովուրդին կարծիքովը՝ այն գետինն վոյսոր ասանկ բան մը կըլլայ . անջնջելի նշովք մը կիջնայ . և կնկանը ոգին արտին վոյսութեամբ ելով՝ արտին տիրոջը յուսացած բոլոր շահերը կոշնջացընէ : Այս բանս անգղիացի դատաւորին իմացընող հնգիկը ըսաւ . ասիկայ ետեւէն իյնալու բան մը չէ . տան տէր մարդու մը լրեն քանը վերաբերեալ գործ մըն է , որ ամէն մարդ կրնայ ուղածին պէս տնօրինել , դուրսէն մարդ խառնուելու իրաւունք չունի . կինն ալ պառաւ էր . ալ անկէց ետքը ինչ բանի կուգար :

Հող — Կող ճարտիկ : Այրեցեալ գետինն տակը ինկած երկիրները . ինչպէս են Հնդկաստան և Աֆրիկէ , քանի մի աղքատներու մէջ հող ուտելու սաստիկ ախորժակ մը կայ . և սիրած հողերնին մէկ պարարտ կաւ մըն է , որ շատ բարակ հող մը ունի : Այս ախորժակը աւելի յայտնի է Հնդկաստանի ծովը ճաւա կզգին . Աֆրիկէի մէջ Սուդանի , և Ամերիկայի մէջ Ռէքոն , և այլն : Ասոր վոյս աւելի դիտողութեւն եղած երկիրն է Ամերիկայ . և Պ . տէ Հոլմսթրօմ աղէկ պարագաներով կը պատմէ . որկէց մէկտըններուն պատմածին ալ ճշմարիտ ըլլալը կիմացուի :

Օգոստոսը ըստ լուր ամենէն աւելի կը սիրէ հող ուտելը . և երկիրնին Օրէնօք գետին եղերքն է Եմբրիկա : Իետին ջուրը քաշուի նէ ձուկ և կրիա կուտեն . շատցած ատենը ասոնցմէ զուրկ կը մնան . ուստի վերոյիշեալ կաւը կուտեն . որ է բրուտնորուն գործածածը . հետը քիչ մը երկաթի թթուութեամբ (օքսիտ տը ֆէր) խառնուած քնապէս . կը շաղին , զնտակներ կը շինեն . մաղմաղ կրակի վրայ կեմին . և բրգածէ իրարու վրայ դիզած կը պահեն հիւղերնուն մէջ : Ուտելու ատեննին քիչ մը կը թրջեն : Պ . տէ Հումպօլդ կըսէ . ամէն մարդ օրը երեք չորրորդ կամ չորս հինգերորդ յետքա հող կուտէ :

Օգոստոսները իրենք ուտելու հողին ընտրութեանը շատ զգուշութիւն կընեն . անանկ փափուկ տիտրժակ մը ստացած են ասոր վրայ , որ իրենց պատուական կերակուրը ըրած են : Ուստի ջուրը քաշուած ատենն ալ՝ որ շատ ձուկ կըրնան գտնել , ամէն օր կերակուրէն ետքը բանի մի գնտակ հող կուտեն , համադամ կերակուր — չէրէղ — մըն է այս իրենց համար :

Երգեօք առաջ կերակուր չունենալով հող ուտելու ստիպուեր՝ և կամաց կա աջ ընտելացներ են . կամ թէ այս հողերը սնուցիչ զօրութիւն մը ունին մի , արգեօք անօթի եղած ատեննին ասով իրենք զերենք կը խաբեն . և մարմինը ինքն իր ճարպովը կը սնանի . ինչպէս որ ձմեռը քնանալով անցընողները կընեն . ասոնց վրայ բաւական տեղեկութիւն չկայ . կարելի է որ ասկէց ետքը երկար և շարունակ դի-

տողութիւններ ըլլալով բան մը հասկըցուի : Մինչև
հիմայ տեսնուածն ու հասկըցուածը այս է, որ Օդ-
դօմարները աշխարհքիս վրայ գտնուած աղտոտ և
տգեղ ազգերէն են : Ասիկայ կերակուրնին իրենց ա-
ղէկ սնունդ տալու նշան մը չէ : Արօպացի ընա-
լոյճները բնաւ չճանչցած բաներուն զօրութիւնն ու
յատկութիւնը կը ճանչնան . կը մնայ ասոնց կերած
հողէն ձեռք ձգելը, որ դժուար բան մը չէ . եւրո-
պացիք Ամերիկայի հետ կարգաւորեալ հաղորդակ-
ցութիւն ունին . ուստի հիմայ վերոգրեալ խնդիրնե-
րուն լուծումը Պ . տէ . Հումբօլդին ժամանակէն
գիւրդին է :

Գիտո՞նի անոն սպանալո՞ւ կերպ : Քչարիս Հար-
լու անուն կեղծ պատմութեան մը մէջ . որ Ռիչարտ-
սըն անգղիացին շինած է , Լօվլաս իր բարեկամնե-
րուն կը պատմէ թէ ինչպէս եղեր է որ մեծ իմաս-
տունի անուն վաստըկեր է . Արկու եղանակ բռնե-
ր էի կըսէ : Առաջին . երբ մէկ տեղ մը գտնուէի , և
չճանչցած մարդիկս տեսնէի հոն , բերանս ամենեւին
չէի բանար անոնց առաջը . թող կուտայի որ անոնք
ուզածնին խօսին : Արկըորդ , թէ որ անոնց մէջէն
մէկը ինծմէ վեր կը տեսնէի , նոր բաներ խօսելու
փափաքս մէկդի կը ձգէի . ինչ բան որ անիկայ գո-
վէր նէ՝ ես ալ նոյնը գովելը հերիք կը սեպէի . բայց
անանկ կերպով մը , որպէս թէ անոր գոված բանը
շատ ժամանակ է որ կը ճանչնամ . թէպէտ առա-
ջին անգամն էր որ կը լսէի . և ասով կամաց կամաց
ղիս մէկ մեծ և շատգէտ իմաստուն մը կարծել սկսան :